

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ

Формування екологічних компетентностей дошкільників

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: студентка 2 курсу 241М групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта

Кудрявцева Анжела Анатоліївна

Керівник к.біол.н., доцентка Семашкіна Г. М.

Рецензентка д. пед.н. професорка Сидорович М.М.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ЕКОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	6
1.1. Висвітлення проблеми дослідження у педагогічній теорії та практиці	6
1.2. Екологічне виховання дошкільнят у сучасному закладі дошкільної освіти	9
1.3. Психолого – фізіологічні особливості дошкільників, щодо сприймання природи	13
РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	20
2.1. Умови екологізації діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі	20
2.2. Методика роботи з формування екологічних компетентностей та екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку	25
2.3. Аналіз результатів формування екологічних компетентностей дошкільників	39
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	52
ДОДАТОК А Анкета для батьків	
ДОДАТОК Б Інтегроване заняття «Вітаміни – наші друзі»	
ДОДАТОК В Дидактичні ігри	
ДОДАТОК Г. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету	

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. Гострота сучасної екологічної ситуації в усьому світі породжує безліч проблем.

Тому, одним із завдань в навчальних закладах є підняття рівня екологічної культури. Про забезпечення єдності людини й природи написано ще в працях В.І. Вернадського, Е. Геккеля, Н.Ф. Реймерса та інших.

Вихідні концептуальні положення державних документів про стратегію освіти в Україні (Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Концепція екологічної освіти України), зазначається, що у дошкільному віці можна виховати позитивне ставлення до природи.

І визначається Національною доктриною розвитку освіти в Україні окресленні пріоритетні завдання „створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних оберігати й примножувати цінності національної культури у суспільстві”.

За Концепцією екологічної освіти України, дошкільна ланка забезпечує підготовчий рівень екологічної зрілості.

Так, у Державній національній програмі «Освіта» стоять завдання: "...формування світоглядної та екологічної культури дітей, загальних уявлень, понять про навколишній світ" та "забезпечити екологічне виховання й формування високої гуманістичної культури особистості, здатної до позитивного діалогу з природою".

Природа – могутнє джерело пізнання сенсу життя, потяг до неї закладений у людини від самого народження, особливо це проявляється в дошкільному віці. В цей період у дошкільників відбувається становлення екологічного світогляду особистості, закладаються моральні якості, складовою яких є екологічна культура.

Позитивне ставлення до природи, є основою екологічної культури, що будується на розумінні зв'язків рослини і тварин із навколишніми умовами, їх пристосуванням до середовища існування.

Головною умовою реалізації завдань екологічного виховання є формування екологічної компетентності та екологічної культури дошкільників, шляхом створення еколого - розвивального середовища,

На сучасному етапі багато науковців та педагогів-практиків присвятили свої дослідження проблемі екологічного виховання, серед них: Лисенко Н.В., Ніколаєва С.Н., Плохій З.П., Кондратьєва Н. М. та ін. Їх дослідження становлять узагальнення щодо усвідомлення потреби раціонального використання природних ресурсів, гармонізації взаємодії людини з природою.

Але не дивлячись на велику кількість теоретичних праць, ще недостатньо методичних рекомендацій щодо проведення роботи з екологічного виховання дошкільників.

Враховуючи актуальність проблеми, її недостатню розробленість в практиці дошкільного виховання, було визначено тему дослідження:

“Формування екологічної компетентності дошкільників”.

Метою випускної роботи є формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – технологія формування екологічної компетентності та екологічної культури дошкільників засобами природи.

Гіпотеза дослідження: ґрунтується на припущенні, що робота із формування екологічної компетентності та екологічної культури буде ефективною за умов інтегрованого оволодіння знаннями про природу та виховання у дошкільників моральних норм поведінки в довкіллі.

Відповідно до мети та гіпотези дослідження сформульовано *завдання*:

1. З'ясувати стан досліджуваної проблеми у науково-методичній літературі та практиці роботи закладів дошкільної освіти.
2. Виявити психолого - фізіологічні особливості дошкільників, щодо здатності формування екологічної компетентності
3. З'ясувати стан проблеми в педагогічній практиці закладу дошкільної освіти та рівень сформованості у дошкільників знань про природу
4. Визначити умови забезпечення формування екологічної компетентності дошкільників під час позитивного діалогу з природою.
5. Розробити та експериментально перевірити ефективність запропонованої методики з формування екологічної компетентності дошкільників.

Методи дослідження:

- 1) теоретичні: аналіз методичної літератури, навчальних програм;
- 2) емпіричні: спостереження - за навчально-виховним процесом в закладі дошкільної освіти (бесіди з вихователями, діагностування дітей та педагогів, батьків за системою запитань, анкетування тощо.
- 3) Статистичні: у процесі аналізу отриманих експериментальних даних.

Практичне значення роботи: результати дослідження можуть бути корисними для педагогічних працівників та батьків дітей дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дослідження доповідалися й обговорювалися на студентській науково-практичній конференції ХДУ квітень 2021р.

Експериментальна база дослідження. Педагогічне дослідження проводилось на базі Антоніського ясла-садка комбінованого типу № 4.

Структура та обсяг дослідження. Робота містить вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ І. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

1.1. Висвітлення проблеми дослідження у педагогічній теорії та практиці

На сучасному етапі особливого значення набуває відповідальне ставлення людини до природи.

Ще класики західноєвропейської прогресивної педагогіки XVII - XIX століть вважали природу могутнім фактором у вихованні особистості.

Великий внесок в розвиток виховання дітей засобами природи, вніс видатний педагог Я. А. Коменський [28, 124].

Вперше система навчання та виховання була розроблена у XVII ст. Я.А. Коменським. Вивчаючи його педагогічну систему, можна виділити наступні положення:

- природа впливає на розвиток сенсоріки дитини, збагачує його знаннями, формує моральні якості;
- дошкільнику дається система наукових знань про природу, доступних його розумінню;
- вивчення навколишнього світу ґрунтується на принципах наочності та від простого до складного;
- ознайомлення з природою відбувається під керівництвом дорослого.

Французський філософ XVII століття Ж.Ж. Руссо підкреслював особливе значення природи у виховання дітей. Він розглядав розвиток органів чуттів як важливу передумову розумового розвитку, який спирається на вивчення навколишнього світу [26].

Й.Г. Песталоцці вважав, що вивчення явищ природи повинно відбуватись за допомогою спостережень. Але без допомоги дорослого дитина не може розібратись у різноманітності природнього світу.

«Природа, особливо в дитячому віці, – підкреслювала М. Монтесорі, – потрібна для розвитку розуму і тіла, для формування людини, оскільки вона

належить природі. Найкращий спосіб зміцнити дитину – організувати її спілкування з природою» [16].

Фридрих Фребель, не уявляв життя дитини без тісних зв'язків з природою, бо вважає її важливим засобом всебічного виховання дитини. На його думку, постійні спостереження та вивчення явищ природи в живій та неживій природі розвивають у дошкільників спостережливість, удосконалюють чуттєве сприйняття світу природи, навчають мисленню. Догляд за рослинами і тваринами Ф. Фребель розглядав як важливе джерело знань, досвіду та морального виховання [45].

Педагогічні погляди Є.Н. Водовозової формувались під впливом К.Д. Ушинського, Н.І. Пірогова, Л.Н. Толстого. «В наслідок спілкування з природою, - писала вона, у дитини вдосконалюються сенсорні процеси, формуються система знань і розвивається інтерес до природи.

К.Д.Ушинський, вважаючи природу «найважливішим засобом гармонійного розвитку особистості, виступав за те щоб наблизити дітей до природи. Він вказував, що «сучасна педагогіка недооцінює виховний вплив природи на дитину». К.Д.Ушинський (1824-1870) закликав розширити спілкування дитини з природою і дивувався тому, що "... виховний вплив природи ... так мало оцінений в педагогіці" [61].

Є.І.Тіхеєва розглядала природу як елемент середовища, «в якому можна виховати здорову, всебічно розвинену людину. Саме у спілкуванні з природою, в різноманітній діяльності потрібно здійснювати сенсорне виховання дітей» [34].

Відомий педагог В.О.Сухомлинський пропагував активне використання краєзнавчого матеріалу, пояснюючи доцільність виховання через природу унікальною можливістю використання підсвідомого у психіці людини, а також опорою на наочність та доступність, віковими можливостями дітей. На думку вченого, природа-багате джерело знань про навколишній світ і суспільство, емоційна основа формування наукового світогляду, морального, естетичного, трудового виховання [49].

Основою вивчення об'єкта дослідження є визначення *базових понять*

Поняття «природа» як базової категорії має двобічне спрямування

За визначенням І.Ф. Надольним, «природа – це частина світу, в якому живе суспільство (вузьке розуміння). У широкому розумінні природа є синонімом слову «Всесвіт» [34].

Природа – сукупність природних умов існування людського суспільства. Наука виділяє наступні природні компоненти: жива природа, куди входять всі живі істоти і нежива природа, що утворює середовище проживання живої природи [11, с. 6].

У дослідженнях Н. Ф.Виноградової, Є.І. Водовозової, Я.А. Коменського, Й.-Г. Песталоцці, В.О. Сухомлинського, Є. І.Тихєєвої, Н.Ф. Яришевої природа визначається як первинний засіб ознайомлення дітей із навколишнім світом [64, с. 6].

Отже, зважаючи на сучасний етап навколишнього середовища, науковці і практики говорять про необхідність і доцільність екологічного виховання, формування екологічної культури у підростаючого покоління.

Зміст навчально-виховної роботи з проблеми формування екологічного виховання та екологічної компетентності полягає в розкритті дітям багатогранної цінності природи: а) естетичної; б) гігієнічної; в) рекреаційної; г) практичної.

1.2 Екологічне виховання дошкільнят у сучасному закладі дошкільної освіти

Екологічна ситуація в Україні характеризується як глибока всебічна криза.

Серйозне занепокоєння викликає сучасний стан природного середовища. Вихід із цієї екологічної ситуації полягає в неперервній екологічній освіті та виховання підростаючого покоління, формування індивідуальної екологічної свідомості, усвідомленого ставлення до природи [11, с.90].

Чимало наук займаються вивченням природи. Одна з них – екологія.

За визначенням А. Слюсарєва, «екологія – біологічна наука, що вивчає взаємовідносини організмів і середовища. Екологія – теоретична основа охорони природи і раціонального використання її ресурсів»[1;10].

Проблеми екосистеми стали предметом вивчення в теорії різних наук - природничих, філософських, педагогічних, психологічних, культурологічних. Загальнотеоретичні тенденції, сформовані в різних сферах науки, знаходять новий розвиток в дошкільній педагогіці. У теорії дошкільної педагогіки складається системний підхід до вирішення проблем екологічного виховання дошкільнят, розробляються його зміст і технології.

Проблем екологічного виховання дошкільнят присвячені дослідження Л. Р.Ахметшіної, Г.В. Беленької, Е. Залкінд, Л. Захаревич, Є. І. Золотової, С. Н. Ніколаєвої, І. А.Хайдурової, І. Цветкової, та ін. У даний час в області екологічного виховання проглядаються нові тенденції та проблеми, що свідчать про необхідність виходу екологічного виховання на якісно новий рівень[1].

Увагу вчених-педагогів до проблем екологічного виховання в останні роки зростає. У концептуальних роботах Г. Марочко, З.П. Плохій, В. Зверева, Н. Рижової, С. Н. Ніколаєвої, присвячених проблемам екологічного виховання дошкільнят; педагогічних умов формування екологічних знань, переконань, відповідального ставлення дошкільнят до природи; значущості практичної природоохоронної діяльності дітей, реалізації інтегративного

підходу до змісту екологічної освіти. Дослідження С.Д.Дерябо, В. Панова, В. Левіна висвітлюють психологічні аспекти взаємодії дошкільнят з природою.

У 1996 р. С.М. Ніколаєва запропонувала «Концепцію екологічного виховання дітей дошкільного віку», яка багато в чому визначали зміст сучасної екологічної роботи з урахуванням компаративістського підходу в освіті. Метою такої роботи автор концепції визначає формування у дітей основ екологічної культури [35].

Культура у загальному визначенні є багатоаспектним поняттям. Частіше за все, вона розглядається науковцями з позицій особистісного, системного, ціннісного, культурологічного та діяльнісного підходів. Діяльнісний підхід зорієнтовує розвиток особистості у різних видах діяльності (О.Н. Леонт'єв, Л.С. Виготський, В.О. Сухомлинський, С.Л. Рубінштейн), коли остання є формою активності, цілеспрямованої взаємодії людини із довкіллям, його різновидами, у тому числі – із природним.

Термін «культура екології» був запропонований у 1980 році академіком Б.Т. Лихачовим, який визначав його основою необхідність глибокого осмислення взаємодії людства (спільноти, суспільства) та природи. Вчений пов'язував між собою загальне поняття «культура» й ту, яку визначає відповідне буття людини та її ставлення до середовища свого життя. порушення основ культурної екології неминуче призводить до духовної, моральної деградації суспільства [33, с. 61].

Проте, як природна культура не може існувати без взаємодії з людиною, так і остання не може визначати своє життя без якісного природного середовища.

Трактування поняття «екологічна культура» триває й нині. Так, А. Галєєва, О. Караченцова, М. Курок А. Фалєєва до змісту даного поняття включають:

- 1) предметні результати освоєння та перетворення природного середовища людиною;
- 2) результати духовного зростання та збагачення людини в контексті її спілкування з навколишнім;
- 3) природо раціональну поведінку.

В. С. Крисаченко визначає екологічну культуру відповідно до того, як збагачуються й розкриваються сутнісні сили особистості, що виявляється в діяльності людини, тобто, наголошується на практичному (прагматичному) відношенні до природи [29].

Зважаючи на сучасний етап навколишнього середовища, науковці і практики говорять про необхідність і доцільність екологічного виховання, формування екологічної культури у підростаючого покоління. Для цього складають програми з екологічного виховання дошкільників.

За визначенням Н.М. Кот, «екологічне виховання є системою впливу на членів суспільства для формування екологічної культури, гуманності, науково обґрунтованого ставлення до природи на основі національних й загальнолюдських цінностей» [27, с. 55].

Мета екологічного виховання дошкільників – у формування системи знань, поглядів і переконань, які є основою відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища – є формування особистості.

Н. В. Лисенко визначає екологічне виховання, як «процес формування свідомого сприйняття навколишнього середовища, необхідності дбайливого ставлення до природних ресурсів, правильного розуміння проблеми взаємодії суспільства з природою» [30]. На її думку, зміст екологічного виховання має декілька послідовних стадій, кінцевою метою яких є особистість зі сформованою екологічною культурою. Основні стадії цього процесу -

засвоєння дітьми екологічних знань, перетворення їх в елементи переконань як основне ядро свідомості.

Екологічна культура – культура всіх видів діяльності людини в природі [40].

Багато науковців присвятили свої дослідження проблемі екологічного виховання, серед них: Лисенко Н.В., Фокіна В., Ніколаєва С.Н., Плохій З.П.

Саме екологічне виховання сприяє ознайомленню дітей із розмаїттям природного середовища та зв'язків у природі. Як вважає Н.Лисенко, у підґрунтя екологічної освіти необхідно закласти життєву потребу.

Як стверджує С.Н. Ніколаєва «екологічне виховання дітей дошкільного віку є процесом формування у дітей основ екологічної культури, головним компонентом якої виступає екологічна свідомість» [35, с. 22].

«Екологічна свідомість – це властивий людині стереотип ставлення до навколишньої природи через засвоєння виробленої системи знань», – стверджує Н.В.Лисенко [30].

Отож формування у дошкільників відповідального ставлення до природи досягається за умови їх участі в різноманітних навчальних та життєвих ситуаціях, де необхідно приймати екологічно правильне рішення . Ця ідея закладена в програмах та державному Базовому компоненту дошкільної освіти [14]

Таким чином, огляд ряду програм екологічного навчання дошкільників демонструє більшу творчу активність фахівців – розуміння екологічних проблем планети, необхідності їх розв'язку. А для цього потрібна інтенсивна екологічна освіта всіх людей, починаючи з дошкільного дитинства.

На наш погляд, програми з екологічного виховання спрямовані на формування екологічно доцільного ставлення дітей дошкільного віку до природи, на усвідомленні значимості природи.

У закладах дошкільної освіти традиційно реалізовується процес екологічного виховання дітей, зміст якого складають уявлення та знання дітей про природу планети Земля, її клімат, ландшафт, материки та водойми; природні явища, живі організми та їх взаємозалежність, рослинний та тваринний світ, діяльність людини в природі та її природоохоронну діяльність, позитивний та негативний вплив людини на навколишню природу та екологію планети в цілому.

Таким чином, екологічне виховання дітей дошкільного віку визначається як важлива наукова проблема, окреслене відповідно до викликів, які визначаються в останні роки суспільством, природою тощо. Результатом екологічного виховання є сформованість у дитини основ екологічної культури

1.3 Психолого-фізіологічна характеристика дошкільників, щодо сприймання природи

Кризова ситуація в суспільстві призвела до спотворення взаємин людини з природним оточенням як середовищем його життєдіяльності, що в кінцевому рахунку змінило природне, соціальне і культурне оточення. Природо особистісний взаємозв'язок природним чином вплинув і на внутрішній світ людини, руйнуючи її ціннісні орієнтири, установки, потреби.

Все більше визначається необхідність закладання основ екологічної свідомості у людини, починаючи з періоду дошкільного дитинства.

Дошкільний вік – відповідальний період у формуванні особистості.

На це звертали увагу видатні педагоги та психологи (Я.А.Коменський, О.Леонт'єв, А.С.Макаренко, Й.Г. Песталоцці, К.Д.

Ушинский, Ф.Фребель). В цей період закладаються основи моралі, зростає їх активність у різноманітних видах діяльності (навчальній, ігровій тощо).

Видатний український педагог В.О.Сухомлинський надавав важливого значення природі «Спілкування з природою, - на думку педагога, - засіб формування високих моральних якостей». В.О.Сухомлинський вважав, що «Природа лежить в основі дитячого мислення»[50].

Тому в Концепції екологічної освіти України серед завдань дошкільного виховання визначено формування основ екологічної культури, морально-ціннісної орієнтації особистості.

Крім цього, у дошкільному віці формується пізнавальної діяльності, її мотиваційний та операційний компоненти.

Наукові підходи до екологічного виховання в сучасних умовах розроблені в дослідженнях О.М.Захлебного, І.Д.Зверева, І.Т.Суравегіної, які визначили мету, принципи, завдання і зміст екологічної освіти та виховання.

Психологічний аспект досліджуваної проблеми відображений у працях Б.Г.Ананьєва, Л.С.Виготського, В.Вілюнаса, О.В.Запорожця, О.М.Леонтьєва, В.В.М'ясищева. У наукових працях Л.В.Артемової, А.М.Богуш, О.Л.Кононко, В.К.Котирло, Я.Неверович, З.П.Плохій, Т.І.Поніманської, Ю.С.Приходько, Н.Ф.Яришевої підкреслюється особлива чутливість дошкільників до впливів довкілля, різноманітних емоційно-образних стимулів, їх емоційна реакція на безпосередні враження.

Дошкільний вік – початковий період пізнання природи тому сприятливий для екологічного виховання, адже саме у цей період закладаються основи культури спілкування і поведінки дітей у природі.

Природа впливає на формуванні психічних пізнавальних процесів та якостей. На думку О.В.Запорожця, «у процесі активної взаємодії з навколишнім світом, дитина, як і дорослий, засвоює нові знання і уміння, набуває нових психічних якостей в результаті яких змінюється її ставлення до всього, що її оточує, змінюється зміст і характер її діяльності» [21].

Л. Р. Ахметшина вважає, що психічний розвиток дитини визначається як процес, який має як конкретно історичну, так і соціальну природу. Розвиток дитини здійснюється у процесі збагачення її життєвого досвіду – як володіння предметними діями, елементарними знаннями та вміннями. Це створює підґрунтя до взаємодії дитини зі світом, формування у неї гуманного ставлення до природного середовища [1, с. 5].

Висувають необхідність створення певних умов, головною особливістю якого є привнесення об'єктів живої природи в предметне оточення дитини, у простір її життєдіяльності. Розвиваюче екологічне середовище у дошкільній установі виступає як засіб формування екологічної культури. Розмаїття рослинного й тваринного світу ділянки дитсадка, правильна – з екологічного погляду – організація зони природи у приміщенні дошкільного закладу становлять розвиваюче екологічне середовище, необхідне для дітей. Створення ж такого середовища, його підтримку на потрібному рівні, вдосконалення і подальше використання у педагогічній діяльності можуть виступати як засіб екологічного виховання дітей.

Природно-розвивальне середовище являє собою сукупність конкретних природних об'єктів і їх комплексів, з якими особистість вступає в реальне чи ідеальне взаємодію, обумовлене тим чи іншим суб'єктивним ставленням, а також комплексу можливостей для особистого розвитку, який забезпечується цим оточенням [16, с. 5].

Правильна організація зони природи передбачає засвоєння працівниками таких закладів екологічного підходу до життя рослин та тварин і особливості методики екологічного виховання дітей.

Дитина здатна не тільки сприйняти та зрозуміти умови, за яких відбувається зростання та розвиток кожної з рослин, проте й пов'язати умови, які відбуваються в житті останньої відповідно до змін у навколишньому.

Л.С. Виготський вказав, що для будь-якого навчання та виховання існують найбільш прийнятні, оптимальні терміни, які характеризуються як чутливі. О. Н.Запорожець та Л. Венгер визначили, що діти 5-7 років здатні розуміти причинність явищ природи, проте для такого розуміння повинні бути створеними умови:

- відповідне ставлення дитини до явища або об'єкту природи;
- реальне пізнання зв'язків та відносин даного явища.

Питання про моральний розвиток особистості, про розвиток так званої «екологічної совісті» (С. Дерябо, В. Ясвин) як регулятора поведінки в природі, займає одне з перших місць серед завдань екологічної освіти. Адже, в кінцевому підсумку, результатом екологічної освіченості особистості виступають її вчинки у взаємодії з природними об'єктами. Л. Кшнясева пов'язує моральний розвиток дошкільнят з поведінковим компонентом їх ставлення до природи. О.Н.Леонтьєв писав: «Особистість людини породжується в її діяльності, яка здійснює її зв'язок зі світом. Перші активні та свідомі вчинки – ось початок особистості» [31, с. 59].

Теоретичне пізнання природи (через книжки, слайди, картини, бесіди й т.п.) має другорядне значення: його завдання – розширити й доповнити ті враження, які дитина одержує від безпосереднього контакту з об'єктами природи. Звідси стає ясною та роль, що у екологічному вихованні відводиться створенню зони природи: поруч із дитиною повинні бути самі об'єкти природи, перебуваючи у нормальних (з екологічного погляду) умовах, тобто, умовах, щодо відповідних потребам пристосованості живих організмів.

Екологічне середовище дитячого садка – це передусім конкретні, окремо взяті тварини та рослини, котрі живуть в установі під опікою дорослих та дітей; дуже важливо, щоб дорослі знали екологічні особливості кожного об'єкта природи та умови, за яких він добре розвивається.

Чітке дотримання екологічного підходу до устаткування зони природи у дитячих садках дозволить дітям побачити:

- 1) нерозривний і загальний зв'язок живого організму із зовнішнім середовищем;
- 2) морфо-функціональну пристосованість до визначених елементів довкілля;
- 3) поява нового організму, його зростання, розвиток та умови, щоб забезпечити ці процеси;
- 4) специфіку живого організму (рослинного, тваринного);
- 5) розмаїття живих організмів і різноманітні зв'язки з середовищем.

Природа впливає на формуванні психічних пізнавальних процесів та якостей [21].

І.Д. Зверев зазначає, що «велике значення у сприйманні природи мають знання конкретних об'єктів і явищ природи, без яких неможливо правильно оцінювати їх роль у природі, пізнавати зв'язки» [20].

Результатом екологічного виховання в дошкільних закладах є розвинене емоційне сприйняття, бажання дітей активно включатись у роботу з охорони й захисту природи.

Екологізація діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі.

Дитина з перших років свого життя активно починає взаємодіяти з довкіллям. Природа, зазначав В.О.Сухомлинський,» є першою школою у житті кожної людини». На думку психологів і педагогів О.В.Запорожця, О.П.Усової, М.М.Поддякова, М.І.Лісіної, П.Якобсона, Г.О. Люблінської, О.Л.Кононко, дошкільний вік є сенситивним періодом для пізнання довколишнього світу, формування обізнаності та кмітливості.

С.Н. Ніколаєва надає характеристику вікових можливостей дітей дошкільників 5-7 років в екологічному вихованні: у них починають формуватися основи самостійності та впевненості у собі. Вони мають більш стійку пам'ять, більшою мірою розвинені сприймання та мислення тощо.

Важливою особливістю даного вікового періоду є становлення сюжетно-рольової гри, великий інтерес дітей стосовно неї. Саме тому вихователь може використовувати ігри цього виду в екологічній роботі з дітьми, що забезпечить більш швидке та ефективне засвоєння нового навчального матеріалу [35].

Старші дошкільнята, як показали дослідження О.В.Запорожця та М.М.Поддьякова, можуть виділяти у процесі предметно-чуттєвої діяльності істотні взаємозв'язки в природі та відтворювати їх у формі уявлень.

Екологічні переконання – це суб'єктивне відношення людини до природи, яке розкриває знання про її значення, що пов'язані з розумінням ідей бережливого гуманного ставлення до природи [21].

Формування у дошкільників відповідального ставлення до природи можна досягається за умови їх участі в різноманітних ситуаціях, де необхідно приймати екологічно правильне рішення.

Для цього потрібні природознавчі знання, що сприяє допитливості дитина. Вона затримується на діях з предметами, помічає причини та наслідки змін в природі, що веде до появи запитань: Чому? Навіщо? Звідки? Як це відбулось?

Провідне значення в розвитку сенсорних процесів дитини відіграє мовлення. Називаючи ознаки предметів, дитина тим самим виділяє їх. Збагачення дитячого мовлення словами, що означають якості об'єктів природи, зв'язки та відношення між ними, сприяє осмисленому сприйманню.

Майстерність дорослого допоможе стимулювати пізнавальну активність дитини.

У п'ятирічному віці з'являється нова діяльності – самообслуговування.

Процес дитячої психіки – особливо індивідуалізоване явище. Особливого значення набувають оцінні судження дорослих, невдачі в діяльності й спілкуванні з однолітками.

Ці особливості враховані в змісті освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі», що містить вимоги до формування доступних дитині дошкільного віку уявлень про природу планети Земля та Всесвіт, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля, вчити сприймати природу як цінність, виокремлювати позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи, довільно регулювати власну поведінку в природі [14, с. 6].

Екологічне виховання важливий процес всебічного розвитку дітей, розширення їхніх знань та уявлень про навколишній світ, про природне довкілля. Результатом екологічного виховання дітей на різних вікових етапах дошкільного дитинства є їхня екологічна вихованість, яка має відповідні рівні.

Отже, екологічне виховання – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у дітей екологічної свідомості та екологічної культури, екологічної компетентності.

Саме дошкільник отримує великі емоційні враження про природу, накопичує уявлення і у нього формуються першооснови екологічного мислення, свідомості, закладаються початкові елементи екологічної культури під впливом екологічно-освідченого дорослого, який не тільки може показати дитині прекрасний світ природи, а й допомагають налагодити позитивний діалог із природою [17; 25].

РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Умови екологізації діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі

У дошкільній педагогіці почалися дослідження з відбору та систематизації природознавчих знань, що відображають провідні закономірності живої (І. А. Хайдурова, С. М. Ніколаєва, Є. Ф. Терентьєва та ін) і неживої (І. С. Фрейдкін та ін) природи. Ці роботи поклали початок екологічного підходу в ознайомленні дітей з природою.

Спільна діяльність дорослих і дошкільників може здійснюватись в будь-якому «екологічному просторі». Найбільш розповсюджена форма спільної діяльності – здійснення і підтримання умов, необхідних для мешканців групового куточка природи.

Керуючи пізнанням дітьми природи і формуванням у них різних навичок і вмінь, вихователь застосовує різноманітні методи і прийоми. Перевагу слід віддавати тим методам і прийомам, які забезпечують безпосереднє сприйняття дітьми природи й активне оволодіння навичками.

До таких методів належать спостереження, експеримент, праця, ігри.

Поряд із цими методами широко застосовуються засоби, що ґрунтуються на слові вихователя: розповідь, читання художніх творів, бесіди, які проводяться з демонструванням натуральних об'єктів або їх зображень. Застосовуючи той чи інший метод, вихователь використовує безліч різних прийомів.

Так, при проведенні бесіди в поєднанні з спостереженням вихователь «наближає» об'єкт природи до дітей, порівнює з уже відомим, уводить елементи гри, використовує прислів'я, приказки тощо.

Різноманітність і ефективність методів і застосовуваних прийомів характеризують майстерність вихователя.

Вибір методів і прийомів визначається змістом програми і залежить від природного оточення дитячого садка, місця і об'єкта спостережень, а також від віку дітей і нагромадженого ними досвіду.

Для уточнення і закріплення утворюваних уявлень широко застосовують дидактичні ігри з натуральними предметами (листя, овочами, фруктами) або їх зображенням на картинках, невеликі бесіди.

Дітей старшої груп ознайомлюють з природою в основному шляхом спостережень під час екскурсій, прогулянок, ігор та праці.

Але в цих групах значне місце відводять бесідам, розповідям вихователя з використанням картин, діафільмів і кінофільмів, читанню художньої літератури про природу.

Ознайомлення дошкільнят із природою під час занять. Розробляючи конкретне заняття, педагог повинен звернутися до програми дитсадка та визначити той обсяг знань, навичок пізнавальної чи практичної діяльності, що має бути засвоєно дітьми.

Заняття з навчання дошкільнят елементарних способів догляду за кімнатними рослинами, тваринами. Засвоєння початкових знань потреб рослин та тварин, і навіть умов, необхідних для задоволення цих потреб, дозволяє організовано під час занять навчити дітей правильно поливати кімнатні рослини, показати деякі нескладні засоби видалення пилу з листя. Такі заняття сприяють закріплення і уточненню знань, раніше отриманих, і навіть активному застосуванню в практичній діяльності.

Такий шлях ознайомлення дошкільнят з рослинами, тваринами, неживою природою, сезонними змінами дозволяє вихователю сформувати в дітей початкову систему поглядів на природі.

Заняття містять у собі надзвичайно великі можливості. В практичній діяльності вихователі найчастіше проводять такі заняття: милування природою, мандрівки; показові, комплексні, інтегровані, сюжетно-рольові, тематичні, дидактичні ігри та ін.

Дуже важливо, щоб діти брали участь у процесі дослідження природи,

оскільки ті вміння, які вони розвинули у собі, стануть в нагоді впродовж усього життя. До цих умінь належать спостереження, порівняння, опис, передбачення, повідомлення, класифікація об'єктів природи.

Найпоширенішими є заняття, проведені методом спостереження.

Широко використовують порівняння спостережуваного предмета з іншим, натуральним чи зображеним на картинці.

Спостереження за тим або іншим об'єктом буде успішним, якщо вихователь зробить її цікавим і значущим для дошкільників. Тому на початку заняття перед дітьми потрібно поставити завдання спостереження, ціль у тій формі, яка змусить дітей уважно розглянути об'єкт, виявити її особливості, властивості. Це може бути ситуація гри, нескладна загадка про що спостерігається в об'єкті, сюрпризний момент. З іншого боку, великий інтерес у дітей викликають ті рослини чи тварини, котрі після заняття залишаються у групі і за якими вони доглядатимуть.

На екскурсії відбираються для розглядання яскраві, найбільш відповідні для спостереження об'єкти. Їх має бути не багато (3—5). Необхідно, щоб усі вони були привабливими та цікавими для дітей, доступні їх сприйняттю. Наприклад, золотою осінню можна провести екскурсію до парку, де є багато різноманітних листяних і хвойних дерев.

Після колективних спостережень на екскурсії діти охоче збирають насіння, плоди, опале листя рослин. Вихователь організує ігри: «Знайти дерево за листком», тощо. Наприкінці екскурсії треба вкотре помилуватися красою парку, прочитати вірші про золоту осінь, підбити підсумки побаченому.

Головною умовою реалізації завдань сфери «природа» – є створення еколого - розвивального середовища.

На цьому шляху необхідним елементом виступає *екологічна стежина*, де широко застосовуються засоби ознайомлення дітей з рослинами.

Екологічна стежка, за тлумаченням географічної енциклопедії України (1989р.), є природним об'єктом, спеціально прокладеним між собою та визначення їх стану. Екологічна стежина не є сталою.

Основними засобами екологічної стежини є:

- ознайомлювати дошкільнят з об'єктами живої і неживої природи;
- навчати дітей бачити ознаки пристосування до умов існування тварин і рослин,
- бачити біологічні ритми тощо.

Обрана екологічна стежина місцевість має відповідати певним вимогам .

Форми роботи на екологічній стежині вибрали найрізноманітніші: Можна проводити заняття, уроки-мислення у природі, бесіди ,конкурси тощо.

Дуже широко використали різні види спостережень, як один із провідних методів ознайомлення дітей із рослинами. Вважаємо, що чим більше дитина дізнається про природу, то краще вона зрозуміє.

Тому, під час екологічної стежини діти вчаться мислити, узагальнювати взаємозв'язки в природі, знаходити своє рішення у вирішенні екологічних проблем, робити висновки.

Все це в комплексі, сприятиме формуванню елементарної культури дітей, накопиченню моральних уявлень про взаємодію між людиною і природою, формує екологічну компетентність дошкільника.

Практичні дії кожної дитини виступають джерелом її знань засобом перетворення засвоєних знань у переконання.

Саме в обсязі практичної, трудової та ігрової діяльності виявляється готовність дітей до творчих перетворень і збереження навколишньої природи.

Виконання дітьми практичних завдань, передбачених програмою дошкільної установи, сприяє, таким чином, глибшому осмисленню ними теоретичних знань, тобто все відбувається у неподільному взаємозв'язку.

Велике значення для проведення еколого-виховної роботи у закладі дошкільної освіти має використання потенціалу дослідницької діяльності та елементарного дитячого експериментування.

Теоретичні основи експериментування як методу висвітлені в роботах Г. Беленької, Н.Виноградової, Н. Лисенко, М. Поддьякова, Н. Горопахи, Н. Кот та ін. Психологічні передумови експериментальної діяльності представлені у наукових роботах Б. Ананьєва, Л. Виготського, Д. Ельконіна, З. Істоміної, О. Леонт'єва, Г. Люблінської.

Серед методів чільне місце посідає ігрова діяльність. Саме у ній формуються моральні норми і правила поведінки в природі.

Дидактична гра, показ картин також відіграють важливу роль у пізнанні дітьми природи.

Дидактичні ігри. У дидактичних іграх використовують натуральні предмети природи, картинки із зображенням рослин і тварин. Проводять ігри під час занять, екскурсій, прогулянок. Дидактичні ігри допомагають дітям засвоїти якості предметів і уточнити уявлення, здобуті в процесі спостереження в природі.

В ознайомленні з природою використовуються такі види дидактичних ігор:

- 1) з природними матеріалами;
- 2) з картинками;
- 3) з іграшками;
- 4) словесні.

Завдання, що стоять перед вихователем, тісно взаємопов'язані – необхідно розглядати і вирішувати в комплексі. Складність і різноманіття цих завдань вимагають від педагога вміння використовувати різноманітні методи роботи з дітьми їх взаємозв'язку.

Ще одним методом екологічного виховання дітей є гри екологічного спрямування.

Таким чином, найбільшого поширення в практичній роботі з дошкільнятами, набули такі форми та *методи*, як:

- спостереження;
- демонстрація картин, ілюстрацій, фотографій;
- дослідницько-пошукова робота;
- праця в природі;
- ігри (ігри-медитації, ігри-подорожі, ігри-драматизації, дидактичні та екологічні ігри);
- бесіда; словесно-логічні завдання; проблемні ситуації.

Отже, при ознайомленні дітей із природою використовуються різноманітні види роботи, що дозволяють виконувати завдання програми виховання і навчання. Вона має за мету первинне ознайомлення з об'єктами природи, поглиблене і розширює уявлення дітей про неї; заняття, створені задля узагальнення, систематизації й застосування отриманих знань.

Таким чином, умовою успіху в екологічному вихованні є вміння педагога підібрати найефективніші методи пізнання природи, що формує екологічну компетентність дошкільників.

2.2. Методика роботи з формування екологічної компетентності та екологічної культури дітей дошкільного віку

З тим, щоб дослідити стан процесу екологічного виховання та формування екологічної компетентності дітей у закладі дошкільної освіти, визначити чинники, які визначають найсуттєвіший вплив на ефективність означеного процесу, нами було проведено констатувальний експеримент.

Його метою було визначення стану практики закладу дошкільної освіти щодо особливостей екологічного виховання дітей старшого

дошкільного віку та виявлення організаційно-педагогічних умов, які здатні надати ефективності даному процесу.

Перед нами постало завдання визначити рівень компетентності вихователів у реалізації засад екологічного виховання дошкільників.

З'ясувати дієвість співпраці закладу дошкільної освіти із сім'ями вихованців щодо забезпечення екологічного розвитку дитини дошкільника.

З'ясувати знання дошкільників про природу

На основі теоретичного аналізу наукових джерел (Г. Беленької, Е. Залкінд, Н. Кондратьєвої, Н. Кот, В. Маршицької, С. Ніколаєвої, З. Плохій, О. Половіної, Н. Яришевої та ін.) нами було визначено наступні критерії екологічної вихованості:

- інформаційно-пізнавальний;
- емоційно-почуттєвий;
- учинково-діяльнісний.

Робота проходила в три етапи.

На першому етапі проводиться така робота:

1. Вивчення роботи вихователів, щодо питань формування екологічної компетентності дошкільників та спостереження за навчально-виховним процесом, а також методичного забезпеченням в закладі дошкільної освіти, щодо екологічного виховання дітей.

Було з'ясовано, що вихователі правильно розуміють необхідність такої роботи. Проте не ознайомлені з альтернативними програми з екологічного виховання, Вихователі зазначили, що відчувають труднощі у формуванні екологічної культури у дошкільників. На це є й суб'єктивні причини – недостатньо методичних рекомендацій щодо проведення такої роботи тощо.

2. Опитування батьків, анкетування (див. додаток А), щодо проблеми дослідження показало, що така робота майже не проводиться.

Рівень взаємодії сім'ї та ЗДО у процесі ознайомлення та сприйняття природи з'ясувався нами у ході опитування вихователів та батьків. Результати дослідження свідчить про те, що екологічне виховання майже не проводиться сім'єю.

3. У процесі експериментального дослідження проводилося тестування дошкільників. Педагогічні завдання спрямовані на виявлення основ екологічної компетентності дошкільника.

Критеріями оцінювання роботи була правильна відповідь на запитання та якість виконання дітьми завдань.

Правильні відповіді на всі питання – високий рівень, на 4 питання – середній, на 1-2 питання – низький.

1. У якої тварини є голки? (У їжачка)
2. В яку пору року на деревах розпускаються листочки?(Навесні)
3. Білка – дика чи домашня тварина? (Дика)
4. Назви домашніх птахів, які вміють плавати?(Качки, гуси)
5. Коли збирають врожай з полів та городів? (Восени)
6. Які дерева ростуть на ділянці дошкільного закладу? Які кущі?
Які трав'янисті рослини ?
7. Яке значення рослин в житті тварин та в природи.
8. Як людина піклується про рослини (тварин)?

Результати рівня сформованості знань про природу представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати визначення рівнів сформованості знань про природу у дітей
(початок роботи)

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	Всього (%)	Кількість	Всього(%)
Високий	1	4,3	1	4,5
Середній	12	52,2	12	54,5
Низький	10	43,5	9	41,0

Аналіз результатів показав, що в контрольній та експериментальних групах майже однакові показники: відповідає середньому, низькому та частково високому рівням.

Враховуючи результати тестування, перед нами постало завдання підвищити рівень екологічної компетентності дошкільників.

Ми вдосконалили методику роботи з проблеми дослідження, що передбачала уточнення, вдосконалення та підвищення знань дітей про природу. Для реалізації методики ми склали перспективний план, підібрали матеріали для організації практикумів для батьків, консультації тощо.

Для перевірки ефективності запропонованої методики було обрано ті самі 2-і групи дітей старшого дошкільного віку (де проводилось тестування екологічної компетентності) : експериментальна та контрольна групи.

У контрольній групі робота з теми дослідження буде проходити традиційно, а в експериментальній групі безпосередньо запроваджувалась методика з формування екологічної компетентності дошкільників.

Наша програма реалізувалася у три взаємопов'язані етапи роботи.

На першому, організаційному етапі, ми поводили роботу стосовно ознайомлення дітей із природою рідного краю у формах безпосередньої та опосередкованої екологічної роботи, знайомили дошкільнят із правилами поведінки під час їхньої участі в еколого - рекреаційних заходах. На цьому етапі ми закріпили у проведенні щоденні режимно-екологічні заходи, ідеєю яких було максимальне наближення дітей до елементів загартування, руху, екологічного дозвілля тощо.

Другий, емоційно-мотиваційний етап, мав на меті підвищення інтересу дітей до живого спілкування з природним довкіллям через участь в цікавих заходах, проведенні пошукової та дослідницької діяльності, участі в колективних обговореннях відвідуваних екскурсій. Тут ми склали спільно з дітьми маршрути екологічних мандрівок, вивчали відеоматеріали з добірки «рослини та тварини рідного краю».

На третьому етапі, реалізувалися найбільш складні до проведення форми роботи, у тому числі – спільно з батьками, а також такі, які стосувалися виявлення дітьми навичок праці у природі та природо доцільної поведінки.

Для перевірки емоційно-почуттєвого критерію дошкільників експериментальної групи нами використовувалася такі методики, як

I. Індивідуальна бесіда з дітьми.

Мета бесіди: з'ясувати ставлення дітей до організації

екологічного виховання, зацікавленість у запропонованих формах роботи, у тому числі – за участі їхніх батьків.

II. Цілеспрямоване спостереження за емоційно-поведінковими проявами дошкільників у різних формах роботи.

Мета спостереження: дослідити специфіку емоційних та поведінкових проявів дітей під час їх спілкування з природою та їхню мотивацію щодо даної діяльності.

Учинково-діяльнісний критерій перевірявся нами за допомогою таких методик, як-от:

I. Цілеспрямоване спостереження за емоційно-поведінковими проявами дітей у різних формах роботи. У проведенні даної методики ми змогли б максимально реалістично перевірити, наскільки діти мають сформовані навички екологічно правильної поведінки, вміють взаємодіяти з об'єктами природи.

Завдання спостереження:

1. Визначити особливості емоційних та мотиваційних проявів дітей під час їх участі у різних формах екологічної роботи .

2. Визначити поведінкові прояви дітей екологічного спрямування під час безпосередньої взаємодії з об'єктами природи.

Немає сумніву в тому, що позитивні емоції, пізнавальний інтерес до компонентів природи, усвідомлення їхньої цінності, уявлення про взаємозв'язки і взаємозалежності у природі, практичні навички дбайливого ставлення до тварин і рослин можна сформувані в процесі різних видів діяльності дітей.

Опишемо роботу в експериментальній групі.

На заняттях, на базі наявних знань дітей про живу природу та навчального матеріалу, який подається в методичній літературі, ми радимо виділити (основні екологічні уявлення, які логічно завершують кожен тему з розділу програми «Тварини», «Рослини» інтегруючись у її зміст з урахуванням віку дітей, змісту теми, яка вивчається, й вже засвоєної раніше, а також можливостей для безпосереднього сприймання запрограмованих

знань і варіантів їх трансформації у конкретно значущу практичну діяльність. Як результат — діти мають оволодіти аксіологічним уявленням про те, що для створення повноцінних умов для існування тварин.

На екскурсіях, за аналогічною схемою можна пропонувати дітям охарактеризувати інші екологічні фактори впливу на рослини (світло, температуру тощо).

Запропонувати і завдання такого типу: «Визначить за кольором листків, пагонів тощо, яким рослинам бракувало світла? Чим відрізняється «поведінка» різних рослин в сонячний день? Якою є поведінка тварин за непогоди?» тощо.

Спостерігаючи за об'єктами живої природи, діти приходять до розуміння значення тепла не лише для розвитку рослин, а й для розвитку і росту тварин.

Завдання радимо формулювати за такою схемою: «Чому з'являються такі рослини і тварини, яких ми не бачили взимку? На яких прикладах можна довести значення тепла у житті рослин і тварин? Навесні починається розвиток листків у рослин, розквітають перші квіти, а які зміни відбуваються у тварин? Чому навесні особливо голосно і весело співають птахи? Коли і чому пахнуть квіти?».

Ознайомлення дошкільнят із дикою природою у повсякденному житті. З огляду на те, що уявлення дошкільників про об'єкти природи загалом ще досить слабкі, а практичні, трудові вміння лише починають формуватися, вихователю необхідно систематично і цілеспрямовано знайомити дошкільнят з дикою природою у куточку природи та безпосередньо в природі.

У повсякденному житті слід цілеспрямовано й систематично накопичувати чуттєвий практичний досвід взаємодії з природним довкіллям.

На думку Марковської М.М., серед різноманітних методів екологічного виховання дошкільнят «важливе місце слід відвести спостереженню» [15].

Правильна організація чуттєвого пізнання природи забезпечує формування та розвиток в дітей відповідних поглядів на тварин і рослинах,

про сезоні явища природи. Керівництво спостереженнями дає можливість навчити дошкільнят виділяти найрізноманітніші ознаки об'єктів природи й орієнтуватися у найвагомійших, виявляти в них взаємозв'язок рослин, тварин із явищами неживої природи.

Серед засобів роботи з дошкільниками з екологічного виховання є:

- ігрові завдання;
- тренінги на формування інтересу;
- завдання та ігри екологічного змісту.

Отже перед вихователями стоять завдання:

Формування знань про природу у повсякденному житті, а також під час занять – що є вирішальним фактором у вихованні правильного ставлення до неї:

Щодня педагог порівнює стан рослин на ділянці закладу дошкільної освіти, пояснює дошкільникам зміни в живій і неживій природі .

Так, на прогулянках на ділянці дитсадка можна спостерігати як особливості зовнішнього вигляду тих чи інших рослин, так і способ існування всіх рослин, що ростуть на даній ділянці землі. Спостерігаючи з дітьми на забарвлення листя, та листопад, важливо звернути увагу дітей на умови, за яких відбуваються ці явища (сонце світить і гріє менше, дують холодні вітри, часто буває дощова погода тощо).

Цікавий контроль за різними тваринами, їх поведінка стає іншою: одні зникають, готуючись до холодної зими; інші наближаються до житла людини.

Наприклад, під час екскурсій вихователь поглиблює знання дітей про причини змін у зовнішньому вигляді й поведінці тварин. Він повідомляє дітям, що в усі пори року вони потребують тепла, їжі. Проте восени стає холодніше, їжа (комахи, рослини) зникають і тварини, щоб вижити, змінюють свій зовнішній вигляд і поведінку. Вихователь викликає в дітей бажання допомогти птахам, організує збір дітьми насіння для підгодівлі птахів тощо.

Навесні життя рослин, комах, птахів активізується.

Влітку предметом уваги дітей є зростання та розвиток рослин. Посадивши (або висівання насіння) квітучих рослин у землю, вихователь організує короткочасний контроль за ростом і змінами у зовнішньому вигляді рослин (поява листочків, бутона квітки, його перетворення в квітку, а потім в плід тощо. Під час таких спостережень можна включати ігрові завдання «Хто перший побачить?», «Хто швидше знайде?», «Яка квітка виросте з цього бутона — біла чи червона?» тощо. Спостерігаючи за змінами у рослин необхідно пов'язувати їх з умовами, у яких ростуть рослини (посилення тепла, безліч світла, вологи).

Навесні можна провести екскурсії на екологічній стежині. Наприклад.

1. Перша зупинка «Бережіть первоцвіти».

Розповідь вихователя про первоцвіти, такі як підсніжник, сон-трава.

(Які на вигляд, яку мають будову, де ростуть?...)

2. Наступна зупинка на стежині «Країна доброти»

Прогулянка на ділянку «Чудо-рослини». Спостереження за квітами. Загадування загадок про весняні квіти.

3. Наступна зупинка «Лікарські рослини», «Вітаміни – наші друзі» (Див. дод. Б)

Для закріплення знань про природу і розвитку в дошкільників спостережливості, проводять дидактичні ігри, художній опис уже відомих їм рослин або явищ природи, що робить сприйняття природи яскравішим, викликає інтерес до спостереження за ними.

Екскурсії та спостереження за рослинами прищеплюють любов до природи рідного краю, пробуджують естетичні почуття, розвивають моральні якості, допомагають виховувати особистість.

Тема: «Що цвіте на нашій ділянці на початку вересня?»

Мета: Вчити дітей знаходити і називати квітучі рослини ділянки.

Спостереження було організовано як розвідувальне, дітям запропонували знайти квітучі рослини ділянки, описати їх. Для узагальнення

побаченого вихователем було обрано з дітьми, де кожна дитина брала активну участь, висловлювала свою думку. Розмова показала рівень культури й зацікавленість всіх вихованців спостереження за осінніми квітучими рослинами, що на даному занятті – спостереження було результативним і успішним.

Діти контрольної і експериментальної групи значно підвищили рівень екологічної культури, про що вказано в представленій вище таблиці.

У процесі безпосередніх спостережень за природою в свідомості дітей закладається ясне і точне уявлення про предмети і явища природи, що у живій природі все пов'язано між собою, що окремі предмети і явища взаємообумовлюють одне одного, що середовище – нерозривне ціле.

Отже, розроблені нами заняття – спостереження з екологічної культури у процесі контролю над об'єктами живої природи під час занять по екологічному вихованню середніх дошкільнят досить ефективні.

Після екскурсій можна запропонувати дошкільникам намалювати рослини Червоної книги. Під час аналізу робіт ще раз закріпити характерні особливості рослин.

Виховання бережливого ставлення старших дошкільників до рослинного світу спрямовується на формування особистого досвіду спілкування з ними.

За результатами екскурсій оформляються виставки, тематичні альбоми «Знай, люби, бережи».

Важливою умовою ефективності ознайомлення дітей з природою є розвиваюче природне середовище (живий куточок природи, екологічна стежина) тощо.

Робота може проходити в куточку живої природи, де мешкають нешкідливі тварини. Умови їх утримання повинні бути прості, а догляд за ними нескладним, доступним дітям.

Наприклад. Осінь. Праця у куточку природи, під час якої вихователю необхідно знайомити дітей з його мешканцями (тваринами, кімнатними

рослинами). Важливо поповнити куточок природи тими мешканцями, які стануть предметом спеціально організованих спостережень.

Не можна тримати в живому куточку одночасно велику кількість тварин, які вимагають різного догляду. Крім живих об'єктів в куточку є таблиці, атласи, альбоми з зображенням рослин і тварин. Тут можна закріпити всі поняття, та ознайомитися з поняттями “рідкісні” та “зникаючі” тварини, тому, що кожна дитина, коли виросте, повинна знати природу, любити її, піклуватися про неї, знати особливості природи, представників рослинного і тваринного світу, знати її екологічні проблеми, бо людина є часткою природи. Постійно нагадувати: «Щоб зберегти себе, людина повинна зберегти природу».

Протягом літа діти опікуються городом і квітником: поливання рослини, рихлять землю, прополюють від бур'янів.

Діти спостерігають за станом рослин після поливу і після дощу, до і після рихлення ґрунту, встановлюють зв'язок між станом рослин та умовами, у яких вона перебуває.

Розв'язання проблемного завдання, про залежність життя рослин від екологічних факторів неживої природи, з такого запитання до дітей. Наприклад: «Що трапилося б з рослинами, якби настала вічна ніч?» та ін. Після таких припущень дітей залучають до дослідів

Оскільки внаслідок *дослідної* діяльності формуються навички пошукової роботи дошкільників, у них виникає посилений інтерес до природи.

Успіх формування дбайливого ставлення до тварин багато в чому залежить від безпосереднього спілкування дитини з ними.

Особливо повчальним і цікавим для дошкільнят заняттям є розв'язування проблемних ситуацій.

Вихованню в дошкільнят бережливого ставлення до живої природи сприяють знання із соціальної екології: «Що я можу зробити для збереження рослинного світу рідної природи».

Можна розпочати дослід, на розв'язання проблемного завдання про

залежність життя рослин від екологічних факторів неживої природи. Наприклад: «Що трапилося б з рослинами, якби настала вічна ніч?» та ін. Зробити висновки.

Так як рослина конвалії досить поширені, їх можна розглядати на прогулянках, проводити з ними різні досліді.

Наприклад, при ознайомленні старших дошкільників з вегетативним розмноженням рослин, провести дослід зі конвалією (рослина досить поширена). Обрати для досліді конвалію, яка росте на території дитячого садка або недалеко від нього. Викопати кореневище посадити в землю на ділянці. Через декілька днів перевірити, чи виросте з нього рослина чи загине. Спостереження показують, спориш продовжує рости. Пояснити дітям чому це відбувається: деякі рослини можуть розмножуватись окремими частинами (вегетативними органами), тому таке розмноження називається вегетативним.

Праця в природі має виняткове значення для розвитку особистості та передбачає її максимальну екологізацію. Сюди входить: робота на городі, квітнику, праця на ділянці дитячого садка, в куточку живої природи.

Знання дошкільників про вплив екологічних факторів на розвиток живої природи, пояснення з їх допомогою взаємозв'язків і взаємозалежностей формує екологічну компетентність дітей.

У становленні екологічної свідомості чільне місце посідає ігрова діяльність в якій формуються моральні норми і правила поведінки в природі, Наслідуючи дорослих, діти розвивають і свою увагу.

Такі ігри мають тільки їм властиві особливості: Наприклад: ігри-ребуси, ігри – запитання , наприклад: «Що раніше, а що потім?» (екологічні ланцюжки).

Дітям роздають по 4 малюнки:

а) кущик суниці без квітів і плодів, з квітами, з зеленими ягодами, а також зі спілими.

Завдання. Викласти малюнки в логічній послідовності.

б) сонце, дощ, квітка, квітковий пилок, ягідка (плід, зерно та ін.).
Завдання. Викласти логічний ланцюжок.

Не завжди погода дозволяє провести екскурсію із ознайомлення дітей з рослинами Червоної книги безпосередньо в природі. Можна використати ілюстрації, на яких зображені ці рослини: зовнішній вигляд рослин в окремі пори року; місця зростання; їх насіння та його розповсюдження тощо. Після розгляду запропонувати дітям скласти за ілюстраціями розповіді – описи. Обов'язково давати схвальні оцінки, підтримувати бажання вивчати рослини Червоної книги.

Для кращого закріплення знань про рослини, що охороняються, можна провести гру «Імітація», діти вдають, що вони насінники та імітуватимуть їх розповсюдження.

На закріплення знань про рослини, які занесені до Червоної книги України, задати запитання: Як ми можемо допомогти у збереженні рослин?

Відповіді дітей покажуть, ефективна така методика чи ні.

Вихователь постійно готуючи матеріал для роботи, розробляючи заняття, проводячи спостереження, повинен дотримуватися послідовності, добирати цікавий матеріал: фольклор (загадки, оповідання, казки, прислів'я та ін.).

Таким чином, вважаємо, що систематична та цілеспрямована робота покращить роботу з екологічного виховання, допоможе сформувати бережливе ставлення до зникаючих об'єктів живої природи, зокрема до рослин Червоної книги.

Систематичне ознайомлення з природою підводить дітей до узагальнень, на основі яких засвоюються поняття, формуються основи майбутнього світогляду.

Спостерігаючи за природою закріплювати та систематизувати знання дітей про характерні сезонні ознаки, їх послідовність, порівнювати зміни явищ в природі, які відбуваються в різні пори року; вміти узагальнювати

характерні ознаки кожної пори року, описувати картинку з зображенням сезонних змін в природі тощо.

За допомогою художніх творів: М. Баркова «Друзі зимового лісу», О. Копиленка «Їдальня для птахів» та інші можна посилити позитивне ставлення до тварин. Використання народних казок: («Три ведмедя» «Кіт, Півень та Лисиця», «Рукавичка» та ін.) в екологічному вихованні дошкільників, не тільки приваблюють дітей цікавим сюжетом, а й своєю ідеєю «добро перемагає зло». Діти намагаються наслідувати художніх героїв, їх позитивні вчинки.

Крім відтворення текстів творів, запитання вихователя повинні спрямуватися на аналіз взаємозв'язків у природі.

Здійснюючи роботу у вказаних напрямках, необхідно пам'ятати, що важливою умовою її ефективності являється зв'язок закладу дошкільної освіти та сім'ї. Ми ознайомили батьків із змістом і методами формування екологічної культури дітей. Для цього проводилися батьківські збори, відкриті заняття, колективні екскурсії в ліс, зоопарк та ін. Підвищували екологічну культуру батьків, поглиблювали їх знання про природоохоронні заходи, які проводяться в нашій державі (бесіди, спеціальні випуски стінгазети в куточку для батьків).

Робота з батьками з екологічного виховання дошкільників – одна зі складових роботи вихователя. Знання про природу дітям дає системно педагог, але певне відношення до природи можна виховати тільки разом з родиною дитини.

Батьків залучати до участі у виставках (наприклад на тему: «Знай, люби, бережи»). Це викличе додатковий інтерес дітей до рослин Червоної книги.

2.3 Аналіз результатів формувального експерименту

Для перевірки ефективності запропонованої системи роботи дітям були дані завдання та проведена дидактична гра екологічного змісту.

Контрольні завдання визначення рівня екологічної культури в дітей дошкільного віку:

Завдання. Визначення характерних рис представників світу тварин і світу рослин.

Мета. Визначити рівень знання характерних рис представників світу тварин, світу рослин

1. Чи знають діти тварин основних класів (звірі, комахи, риби, земноводні)?
2. Чи знають особливості поведінки, середовище проживання, чим харчуються, де знаходять корм, як пересуваються, пристосовуються до сезонних змін, рятуються від небезпеки(хижаків)?
3. Чи знають, як забезпечити те що потрібно для тварин (рослинам)?
4. Чи можуть визначити стадії зростання і розвитку тварин (рослин)?
5. Відносяться до тварин до інших живих істот і за якими ознаками?
6. Уміють встановлювати зв'язок між середовищем проживання і зовнішніх виглядом, середовищем проживання і життям?
7. Сформованність понять «звірі», «птахи», «риби», «комахи», «рослини».

Методика діагностики: приготувати картинки із зображенням тварин і рослин. Задати питання. 1. Хто це? Що це? 2. Як ти думаєш, що потрібно тваринам (рослинам), щоб жити і добре себе відчувати?

3. Як треба доглядати за тваринами (за рослинами)?

Потім дитині пропонуються кольорові зображення основних середовищ проживання живого (повітряної, водної, наземної), силуетні картини
Задаються питання:

1. Чи правильно «розселили» тварин? Чому ти так думаєш?

2. Допоможи тварин з оселею так, щоб їй добре жилося. Чому (називається конкретна тварина) зручно жити (називається середовище проживання)?

3. Чи добре різним тваринам та рослинам жити разом (в лісі, в водоймі, на луці)? Чому?

4. Чи правильно посаджено рослина? Чому ти так думаєш?

5. Чи правильно діти опікуються рослиною? Чому?

Проводимо гру. Гра «Учимося любити природу»

Вихователь промовляє фразу, а діти мають сказати, любить або не любить людина природу, аргументуючи свою думку.

- Дівчинка вийшла з лісу з букетом конвалій.
- Людина саджає біля будинку дерева.
- Чоловік кинув недопалок на землю.
- Директор заводу поставив очисні фільтри на труби.
- Водій миє машину на березі ріки.
- Дівчинка кинула обгортку від морозива у сміттєвий кошик.
- Після відпочинку у лісі туристи зібрали і закопали сміття.
- Хлопчик б'є пляшки.

Відповіді дошкільників.

- Виявлення рівня сформованості екологічних компетентностей та екологічно правильного ставлення дітей до живої природи відображені в табл. 3.1

- Таблиця 3.1.

Результати визначення рівнів сформованості екологічної компетентності у дошкільників (кінець експерименту)

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	Всього (%)	Кількість	Всього(%)
Високий	4	17,3	2	9
Середній	13	56,5	11	50
Низький	6	26,2	9	41

Аналіз результатів діагностики показує, що в експериментальній групі показники екологічної компетентності вище, чим в контрольній групі

В експериментальній групі кращі результати завдяки системній і цілеспрямованій роботі, яка дає позитивні результати.

Це переконує у доцільності використання розробленої методики формування екологічної культури дошкільників.

Таким чином, результати проведеного педагогічного експерименту свідчать про те, що сформованість рівнів компетентності старших дошкільників, стосовно природи, досягається за певних умов, основними з яких є такі:

- узгодження завдань, змісту програмового матеріалу (поступове ускладнення, розширення і поглиблення тих знань, умінь і навичок, які засвоєні на попередньому етапі, перспективна спрямованість на вимоги наступного етапу навчання);

- узгодження методів, форм організації природопізнавальної діяльності старших дошкільників, урахування у їх виборі закономірностей психічного розвитку дітей цих вікових періодів; готовність вихователів і вчителів,

урізноманітнення роботи з батьками) та співпраці у досягненні ефективності навчально-виховного процесу;

- оптимізація педагогічного процесу; організація спільних форм природопізнавальної діяльності дошкільників і педагогічна просвіта батьків, залучення їх до виконання освітньо-виховних завдань, створення природного середовища.

Отже, забезпечивши умови формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку можна досягти ефективності їх екологічної культури та екологічної компетентності.

Аналіз даних свідчить, що кількісні показники наприкінці навчального року в експериментальній групі на всіх рівнях кращі, ніж у контрольній групі, тобто в результаті експериментального навчання спостерігається помітно вищий рівень засвоєння дошкільниками природничих знань і дослідницьких навичок, краще сформована екологічна компетентність

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження показав, що науковці різних епох надавали великого значення природі як могутньому засобу виховання підростаючого покоління.

Дослідивши психолого-педагогічні основи екологічного виховання у дітей дошкільного віку, можна зробити наступні висновки:

Основи екологічної культури можуть бути закладені лише в процесі спілкування із природою, і педагогічно грамотно організованої діяльності. Важливо, щоб у процесі екологічного виховання, придбання знань, умінь і навиків було спрямовано на формування основ екологічної культури

Спостереження за об'єктами безпосередньо в природі є найбільш ефективним способом розвитку рівня екологічної компетентності та екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку, сприяють розвитку пізнавальних здібностей (самостійності, спостережливості, допитливості), естетичних і моральних почуттів .

Систематичне ознайомлення з природою підводить дітей до узагальнень, на основі яких формуються поняття, основи майбутнього світогляду.

За висновками науковців, у старших дошкільників є необхідні передумови формування екологічної компетентності.

Анкетування вихователів та батьків показало, що існуюча система екологічної освіти та виховання дошкільників, яка базується переважно на інформаційній основі, не є достатньо ефективною.

Важливими формами, методами та засобами формування екологічної компетентності дошкільників є: цілеспрямовані спостереження, екскурсії в природу, пошуково-екологічна діяльність, художня література та фольклор, дослідницька діяльність у природі, календарі погоди тощо. Практичні дії в природі обумовлюються працею дітей у природі. З метою формування у дітей природоохоронної поведінки проводяться відповідні заходи – «День

Води», «День Землі», «Підгодуємо пташок взимку», «Рослини Червоної книги» та ін.

Ефективність роботи з формування екологічної компетентності дошкільників у закладі дошкільної освіти дотягнеться за реалізації наступних умов:

1) досягнення системності педагогічних впливів на розвиток екологічної культури дитини;

2) використання методів та прийомів, адекватних особливостям світосприйняття дітьми старшого дошкільного віку при його взаємодії з природою;

3) створення еколого-розвивального середовища (екологічних стежин);

4) забезпечення належного рівня готовності вихователів до проведення еколого-виховної роботи з дітьми старшого дошкільного віку, що відповідають особливостям світосприйняття дитини у її взаємодії з природою;

5) оптимізація педагогічного процесу; організація спільних форм природопізнавальної діяльності дошкільників і педагогічна просвіта батьків, залучення їх до виконання освітньо-виховних завдань, створення природного середовища.

Отже, цікавими формами роботи, під час формування екологічної компетентності дошкільників можуть бути:

- заняття-вистави акторами в яких виступають діти;
- перегляд кінофільмів, діафільмів, діапозитивів про природу;
- проведення елементарних дослідів з рослинами та тваринами;
- проведення нестандартних форм роботи з використанням елементів зацікавлення (казок, загадок, прислів'я, народних прикмет про природу);
- використання художньої літератури про природу.
- інтегровані заняття, заняття-вистави, заняття-подорожі тощо.;
- створення навчальних;

- прогулянки; екскурсії в природу, екскурсії на екологічних стежинах;

До і після екскурсії доцільно проводити бесіди з використанням репродукцій картин пейзажного живопису, екологічні ігри.

За результатами екскурсій оформляються виставки малюнків, листівок, фотографій, тематичні альбоми «Знай, люби, бережи».

Спостереження за дітьми під час екскурсій, аналіз їхніх відповідей, висловлювань дають інформацію про ставлення дошкільників до природи та формування екологічної компетентності.

Врахування таких спостережень допоможе вихователю організувати індивідуальну роботу з дітьми з тематики дослідження.

Сучасний дошкільний працівник є не лише вихователем, він повинен мати цілісну систему наукових поглядів на проблему взаємовідносин і співіснування з природою.

Запропонована методика формування екологічної компетентності за своїм психолого-педагогічним потенціалом продуктивніша й ефективніша порівняно з традиційною методикою екологічного виховання дошкільників.

Це дає підстави для висновку, що запропонована нами методика може бути використана при розв'язанні цілого ряду проблем з екологічного виховання.

Звичайно, формування екологічної компетентності та екологічної культури дошкільників повинні здійснюватись постійно та систематично.

Залучення батьків до екологічного виховання дошкільників дає позитивний результат у формування їхньої екологічної компетентності.

Виходячи з даних формувального експерименту, можна зробити висновок, що вдосконалена методика з формування екологічної компетентності дошкільників достатньо ефективна.

Зрозуміло, наше дослідження не є достатньо повним і глибоким і буде продовжено

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахметшина Л. Р. Педагогические условия повышения качества экологической образованности детей старшего дошкольного возраста : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Казань, 2003. 23 с.
2. Авдеев В.Ф., Пирогов Б.И., Непийвода В.С. Роль людського фактору у вирішенні екологічної проблеми / У зб. Рациональне природокористування та охорона навколишнього середовища. Курс лекцій. - К., 1991.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. - № 1. – 1999. – 59 с.
4. Без природи життя неможливе // Дитячий садок. – Липень, число 25 – 26. – 2004. – С. 9
5. Біла І. Вчимо дивитися, бачити й творити // Дошкільне виховання. - № 4. – 2004. – С. 14 – 18.
6. Білан О. І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. – Львів, 1996. – 71 с.
7. Бусленко В. Організація еколого – оздоровчої роботи в дошкільному навчальному закладі // Дитячий садок. – Число 45 – 46. – 2004. – С. 21 – 23.
8. Веретеннікова О. О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. – К.: Вища школа. – 1979. – 365 с.
9. Висоцька Є. „Я землі цієї паросток зелений...” // Дошкільне виховання. - № 8. – 2001. – С. 20.
10. Виховуємо захисників природи // Бібліотека вихователя дитячого садка. № 3 – 4. – 2006. - С. 114 – 120.
11. Гарифуллина И. В. Педагогические условия развития познавательного интереса младших школьников во взаимодействии с природой. автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Сургут , 2003. 24 с.

12. Выготский Л. С. Обучение и развитие в дошкольном возрасте // Умственное развитие детей в процессе обучения. – Москва-Ленинград., 1935. С. 29.
13. Взаємодія дитячого садка і сім'ї з питань екологічного виховання // Дитячий садок. - № 25 – 26. – 2004. – С. 50 – 67.
14. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.kr-admin.gov.ua> – Назва з екрану
15. Глухова Н. Стан довкілля – турбота кожного із нас // Дитячий садок. – № 25 – 26. – 2004. – С. 44 – 49.
16. Димова В. Н. Педагогические условия оптимизации процесса экологического образования дошкольников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Екатеринбург, 2001. 22 с.
18. Дивний світ природи (заняття з екологічного виховання) // Бібліотека вихователя дитячого садка. - № 13 – 14. – 2006. – С. 80.
19. Запорожец А. В., Неверович М. З. К вопросу о генезисе, функции и эмоциональных процессов у ребенка. Вопросы психологии. 1974. №6. С. 59-73.
20. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. Ростов на Дону: Феникс, 1996. 480 с.
21. Досвід екологічного виховання в ДНЗ // Бібліотека вихователя дитячого садка. - № 1 – 2. – 2005. – С. 12.
22. Дяченко Т. Мандруємо екологічного стежиною // Дошкільне виховання. - № 5. – 2002. – С. 28.
23. Екологічна мандрівка // Бібліотека вихователя дитячого садка. - № 11. – 2004. – С. 14 – 16.
24. Екологія і довкілля // Дитячий садок. – Липень. Число 25 – 26. – 2004. – С. 7.

25. Екологія: основи теорії і практики. Навчальний посібник / За ред. Потін А.Ф., Медвідь В.Г. та ін. – Львів: „Новий світ – 2000” Магнолія Плюс, 2003. – 296 с.
26. Екологія людини: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. М. Микитюк, О. З. Злотін, В. М. Бровій та ін. – Харків, Ранок. – 1998. – 208 с.
27. Кот Н. М. Про нові аспекти змісту екологічного виховання дошкільників. Бердянський державний педагогічний університет. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. 2005. № 2. С. 54-59.
28. Земля — наш дім. Збірник / Укл. А.І Алексєєв, Ю.М.Головіна: під загальною редакцією А.С. Онєгова. - М., 1983.
29. Крисаченко В. С. Екологічна культура. Теорія і практика. Київ: Заповіт, 1996. 347 с.
30. Лисенко Н. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дошкільників // Дитячий садок. – 2004. - № 25 – 26. – С. 10 – 44.
31. Леонтьев А. Н. К теории развития психики ребенка. Хрестоматия по возрастной психологии : учеб. пособие для студентов высш. учебн. учрежд. Москва: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2006. 400 с. (Серия «Библиотека студента»).
31. Маршицька В.В. Екологічні проекти //Дошкільне виховання. – 2001. - №5. – С. 24 – 25.
33. Лихачев Б. Т. Структура экологической культуры личности и педагогические основы ее формирования. // Эколог. образ : Опыт России и Германии / под. ред. В. И. Данилова – Данильяна, С. Н. Глазачева, Р. Лоба. Москва : Горизонт, 1997. 218 с.

34. Маршицька В.В. Теоретичні основи виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку /Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді) – Зб. наук. праць. - К.: Пед. думка, 2000. Кн.1.- 340 с. - С. 148 – 154.

35. Николаева С. Н. Методика экологического воспитания дошкольников: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. 3-е изд., перераб. Москва : Изд. центр «Академия», 2005. 224 с.

36. Плохій З.П. Виховання екологічної культури дошкільників: Метод. посіб. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. – 173 с.

37. Плохій З.П. Формування екологічної мотиваційної діяльності дошкільнят // Дошкільне виховання. – 2005. – №7. – С. 19-21.

38 Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Спепанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424с.

39. Психологический словарь / Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с.

40. Психология. Словарь-справочник. Р. С. Немов, — М., ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. Т. 2,- С.306.)

41. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

42. Пустовіт Г. Філософсько-культурологічний аспект у екологічній освіті // Шлях освіти. – 2002. – №3. – С. 2-7.

43. Романовська Д. Світ навколо нас – і я його частинка. Еколого – психологічний тренінг. // Психолог. - № 21. – 2006. - С. – 16 – 24.

44. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. – К., 1996. – 303 с.

45. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Львів: «Новий світ 2000», 2003. – 248 с.

46. Северина Л.В. Особливості розвитку і виховання дитини у 6 років. – Харків: Торсінг, 2003. – 64 с.
47. Скребець В. Екологічна психологія // Психолог. - № 9. – 2006. – С. 5 – 7.
48. Струннікова Д.І. Наступність в ознайомленні з природою дітей 6 і 7 років (в умовах діяльності навчально-виховного комплексу «школа- дитячий садок»): Дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2000. – 283с.
49. Семашкіна Г.М. Харечко Н.В. Проблема формування природознавчої компетентності у дітей молодшого шкільного віку[Текст] / Г.М.Семашкіна, Н.В.Харечко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип.15 (58). – Рівне: РДГУ, 2017. – 218 с. – С.22 – 25.
50. Сухомлинський В.О. Школа і природа. Вибрані твори: В 5-ти т. Т.5. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 536-551.
51. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибр. Твори: У 5-ти т. – Т. 3. – С. 303.
52. Тарапака Н.В. Ідеї родинного виховання у творчій спадщині В.О. Сухомлинського // Педагогіка та психологія: Збір. наук. праць. – Випуск 10. Частина II. – Харків, 1999. – С. 96-99.
53. Тарапака Н.В. Погляди В.О. Сухомлинського на роль природи в естетичному вихованні дітей // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Т. Шевченка. – Луганськ, 2000. Вип. 7 (27). – С.136-139.
54. Тарапака Н.В. Проблема емоційно-естетичного розвитку особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у творчій спадщині В.О. Сухомлинського: Автореф. дис... канд. пед. наук. – Кривий Ріг, 2001. – 18 с.

55. Тарасенко Г.С. Естетична цінність природи в системі стратегічних орієнтирів у екологічному вихованні // Педагогіка та психологія. – 1997. – №1. – С. 170-177.
56. Тихонович О. Екологічна казка // Дошкільне виховання. – 2005. – №10. – С. 23.
57. Тлумачний словник української мови / За ред. Д.Г.Гринчишина. – К.: Освіта, 1999. – 300 с.
58. Тлумачний словник української мови / За ред. В.С. Калашника. – Х.: Прапор, 2002. – 992 с.
59. Трофімов Ю.Л. Психологія: Підручник для студ. вуз. / За ред. Ю.Л. Трофімова. – 3-тє вид. стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 558 с.
60. Усова А.П. Дидактические основания связи и преемственности в работе между детским садом и школой. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1995. – 176с.
61. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: У двох томах. Т.2. Проблеми російської школи / Упор. Е.Д. Дніпров. – К.: Рад. шк., 1983. – 360 с.
62. Федіна К., Пісна В. Природа – краса і чинник життя // Дошкільне виховання. - № 25. – 2002. – С. 29.
63. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – С. 276 – 278.
64. Яришева Н. Збережемо багатство довкілля. Біорозмаїття живої природи – передумова нашого життя // Дошкільне виховання. – 2004. – №3. – С. 10-11.
65. Ярмаченко М.Д. Педагогіка. – К.: Вища школа, 1986. – 542 с.
66. Яришева Н. Цільові прогулянки до парків та скверів // Дошкільне виховання. – 2003. – №6. – С. 8-9

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для батьків.

1. Як часто і які запитання про природу ставить Вам ваша дитина?
2. Чи звертаєте увагу на явища природи вранці по дорозі до дитячого садка чи повертаючись додому?
3. Як часто буваєте з дітьми на прогулянці?
4. Чи нагадуєте дитині правила поведінки в природі?
5. Чи є у Вас вдома тварини, домашні рослини?
6. Як допомагає Вам дитина в догляді за ними?
7. Як ставиться дитина до тварин?
8. Чи отримує задоволення від спілкування з ними?
9. Чи є у Вас сад або город?
10. Як допомагає Вам дитина?
11. Чи потрібна Вам методична допомога в екологічному вихованні дитини?
12. Які книжки про природу Ви читаєте дитині?
13. Чи вмієте правильно відповісти на запитання дитини щодо природничих уявлень і понять?
14. Як часто ходите з дітьми на екскурсії та прогулянки?
15. Ваше ставлення до сучасних проблем екології навколишнього світу?
16. Що і як Ви хотіли б змінити?

ДОДАТОК Б

Інтегроване заняття «Вітаміни – наші друзі»

Сфери життєдіяльності: «Природа», «Я Сам», «Люди», «Культура».
 Мета за лініями розвитку: - пізнавальний розвиток: дати поняття про корисні та шкідливі для здоров'я продукти; формувати елементарне уявлення про вітаміни та їхнє значення для фізичного розвитку людини; учити дітей упізнавати на смак фрукти і овочі;

Хід заняття Гра «Листочок побажань»

Діти стоять у колі, передаючи осінній листочок, бажають одне одному здоров'я. Вихователь. Діти, ви так гарно побажали одне-одному здоров'я. Вас почула осінь і завітала до нас. Заходить Осінь із кошиком у руках.

Осінь:

«Доброго ранку», мовлю за звичаєм, «Доброго ранку» кожному зичу я.

«Доброго дня», вам, люди, бажаю. Вечором добрим стрічних вітаю.

І усміхаються у відповідь люди: Добрі слова ж бо для кожного любі.

Діти, я відвідала країну вітамінів і впевнена, що й ви багато знаєте про них. Скажіть, будь ласка, малята, які рослини ростуть на городі? (*Городні рослини.*) Назвіть їх. (*Відповіді дітей.*) А що це ви назвали? (*Овочі.*) Я бачу, що ви любите і поважаєте городні рослини, але я впевнена, і рослини в саду ви теж багато знаєте. Що росте в саду? (*Фрукти.*) Назвіть їх. (*Відповіді дітей.*)

Ну що ж, дуже приємно, що ви знаєте про рослини, які ростуть на городі і в саду. Вони дуже смачні і корисні.

Вихователь. Давайте розповімо осені, чим же корисні городні і садові рослини. (*Вітамінами.*) Вітаміни – це корисні речовини, необхідні нашому організму, коли людина їх не одержує в необхідній кількості, вона може захворіти, вітаміни нам потрібні кожен день.

А якою стає людина, яка завжди вживає овочі та фрукти? (*Здоровою, веселою. У неї завжди будуть міцні зубки, рум'яні щічки і гарний настрій.*) А який у вас зараз настрій?

Діти розгадують загадки і відповідають на запитання.

Сидить дівчина в коморі, а коса її на дворі.

(Морква)

Дитина знаходить на дотик у торбинці моркву.

Осінь. Що це? Що ви знаєте про моркву? Яка вона? Для чого її вирощують? Вітаміни, які містяться у моркві сприяють покращенню зору, роблять ваші щічки рум'яними, а вас усіх здоровенькими. А хто з тваринок любить їсти моркву? *(Зайці, кролики.)* Так, моркву люблять усі тварини, бо вона смачна, солодка й дуже корисна.

Дитина знаходить в торбинці яблуко, розповідає про нього.

Вихователь. Яблучка не тільки смачні, але й корисні. Вони відіграють важливу роль у процесі обміну речовин і процесі травлення. А хто ще любить поласувати яблучками? *(Білочки, кізоньки, їжачки.)*

Росте вона на грядках,

Одежинка вся в латках.

(Капуста)

Розповідь вихователя про капусту, часник, картоплю, буряк, цибулю.

Вихователь. Ми дуже раді, що ти до нас завітала. Горобина дуже корисна і потрібна для здоров'я людей. Настій із горобини у народній медицині радять приймати для лікування різних хвороб. А ще з неї готують дуже смачне варення. Горобина виводить шкідливі речовини з нашого організму.

Осінь. Дітки, час нам уже вирушати з Горобиною, але на згадку про нашу зустріч лишаю вам ось цей кошик із вітамінами. Приготуєте собі смачну страву, а яку, здогадайтеся самі. *Діти разом із вихователем готують салат «Вінегрет».*

ДОДАТОК В

Гра, як відомо, найкраще сприяє засвоєнню дітьми чогось нового, тому в системі екологічного виховання пропонуємо кілька дидактичних ігор.

Дидактичні ігри

Квіти – чи не найпрекрасніше диво рослинного світу на всій планеті. Вони викликають захоплення досконалістю форм, різнобарв'ям, духмяністю. Малята бачать їх усюди: вдома, в садочку, на вулицях, під час прогулянок на природу. Яскраві голівки квітів збуджують інтерес малят, викликають бажання помилуватися ними, торкнутися їх ручками. Підтримуючи зацікавлення цими рослинами, дорослі мають змогу розвивати у дітей естетичний смак, виховувати любов до природи.

Доглядаючи кімнатні квіти, спостерігаючи за рослинами, які прикрашають територію садка під час занять з природознавства та безпеки життєдіяльності, дошкільнята більше дізнаються про наших зелених друзів.

Закріпити та розширити знання малят про рослини допоможуть дидактичні ігри.

Закріпити та розширити знання малят про рослини допоможуть дидактичні ігри.

Гра "Квітка до квітки"

Матеріал: картки із зображеннями найпоширеніших квітів для всіх дітей (кожний малюнок має бути у двох примірниках).

Мета: розвивати синтетичне мислення, зв'язне мовлення, логіку, увагу, спостережливість, пам'ять; учити складати розповіді за малюнками; виховувати шанобливе ставлення до природи.

Одну з карток кожної пари розрізати на нерівні частини, а цілі зображення повісити на дошці, пронумерувавши їх. Дитина отримує розрізану картку, складає з частин ціле. Після цього піднімає руку, називає свою рослину, а також номер картки на дошці, яка відповідає складеному малюнкові. Далі з допомогою вихователя розповідає про неї.

ДОДАТОК Г

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
 НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА
 ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Кудрявцева Анжела Анатоліївна _____
 _____, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність
 усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній, науковій та інших видах діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на безпосередню перевірку власних наукових, навчальних, навчально-методичних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;

надавати достовірну інформацію про методики й результати досліджень, джерела використаної інформації та власну науково-педагогічну (творчу) діяльність;

контролювати дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти;

об'єктивно й неупереджено оцінювати результати навчання здобувачів вищої освіти;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх функційних обов'язків;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в різних видах діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників університету;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____13.10.21_____

(дата)

(підпис)

_____Кудрявцева А.А._____

(ім'я, прізвище)